

TÜRKİYE V. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

Kadın Konulu Dini Yayınlar

02-04 Aralık 2011 - ANKARA

Günümüz İslami Nitelikli Kadın Dergilerinde Kadına Bakış

KADININ YAZIYLA TANIŞTIĞI OSMANLI'NIN SON DÖNEMLERİNDEN BUGÜNE UZANAN SÜREÇ

Halise ÇİFTÇİ / Ümmügülsüm TAT

Editör / Editör

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KADININ KAMUSAL ALANLA TANIŞMASI

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl sonunda yaşanan batılılaşma süreci kadınların toplumsal konumlarını sorgulamalarına yol açar. Bu dönemde kadın hakları gündeme gelmeye ve kamusal alandaki tartışmalarda 'kadın' merkezi bir rol işgal etmeye başlar. Eş zamanlı olarak Osmanlı kadınları çeşitli dergi ve gazeteler aracılığıyla da kendilerini ifade etmeye çalışırlar.

18. yüzyıl dünyada olduğu kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde de kadının konumunun tartışıldığı, yeniden düşünüldüğü bir dönüm noktasıdır. Lale Devri'nde Batı ile geliştirilen ilişkilerin bir sonucudur aslında Osmanlı topraklarındaki kadın algısına çizilen çerçevenin değiştirilmesi. Daha çok toplumun üst kesiminde kadın başlığı altında olumlu gelişmeler yaşanırken, gerçek anlamda kurumsallaşmış düzenlemelerin gelmesi için kadınların Tanzimat'ı beklemesi gerekmektedir.

1820'lerin sonuna kadar nüfus sayımında yalnızca erkekleri sayan devlet, nüfus sayımının 'eli silah tutan erkeklerin sayımı' olmanın yanı sıra toplum yapısını da gösteren bir analiz olduğunu fark etmiş ve 1844 yılında kadınlar ve erkekler ilk kez 'vatandaş' hanesinde erkeklerle beraber sayılmıştır.

1843 yılında ilk defa kadınlar Tıbbiye Mektebi bünyesinde ebelik eğitimi almıştır. 1847 yılında kız çocukları da erkek çocukları gibi mirastan eşit pay alma hakkını kazanmış, 1859'da Kız Rüştiyeleri kurulmaya başlanmıştır. 1876 yılında hazırlanan anayasa

kız ve erkek çocuklarına ilköğretimi zorunlu kılarken, eğitim alan kadınların ilerleyeceği, ilerleyen kadınların söz sahibi olabileceği de hesaba katılmıştır. 1870 yılı ise Osmanlı Devleti'nde ilk 'Kız Öğretmen Okulları'nın açıldığı tarih olması açısından oldukça önemlidir.

2. KADINLARIN HAKLARINI KAZANMASINDA BİR DÖNÜM NOKTASI: ÖĞRETMENLİK

Cumhuriyet kurulduktan sonra da pek çok kadının benimseyeceği 'öğretmenlik' daha o günlerde genç kızlara 'ideal bir meslek' olarak sunulmuştur. Kadınların ücretli işçi olarak çalışma hakkı ise Sanayi Devrimi'nin etkilerinin Osmanlı topraklarına gireceği yıllara, yani 19. yüzyılın sonuna rastlamıştır.

1886 yılında daha kapsamlı bir programla 'Kız Mektepleri' 'Kız Sanayi Okulları'na dönüştürülmüştür. 25 Eylül 1913 tarihinde kız rüştiyeleri 6 yıllık kız ilkokulları haline getirilmiş ve bu okullar il, ilçe merkezlerinde yaygınlaştırılmıştır. 1913-1914 yılları arasında kızlar için ilk lise olma özelliğini taşıyan İstanbul İmans (Kız) Sultanisi kurulmuş, 1915 yılında İstanbul Üniversitesi'nde haftada dört gün kadınlar için düzenli konferanslar verilmeye başlanmıştır. Aynı yıl konferanslara yoğun katılım nedeniyle kadınlar için ilk yükseköğrenim kurumu kurulmuştur.

Darülfünun'un ilk öğrencileri kız liseleri ve kız öğretmen okullarında eğitim almış, geleceğin öğretmen hanımlarıdır. 1919 yılında Darülfünun'dan ilk mezun olan kadın Şükufe Nihal'dir. Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi dönemin genç kızlarını devlet okullarında eğitim almaya teşvik etmiştir. Meslek olarak öğretmenlik, onların ev hayatı ve toplumsal hayat arasında sıkışmaması için bir geçiş dönemi uzmanlığı olarak önerilmiş; devlet kendi kızlarını eğitecek öğretmenleri yine kendisi yetiştirerek eğitim sisteminin temelini güçlendirmiştir.

Öğretmen kadın tanımı beraberinde entelektüel kadın tanımlarını getirmiş, yıllar geçtikçe farklı kimlikler kazanacak kadınlar o tarihten itibaren kendisini göstermiştir.

3. MEŞRUTİYET'İN İLANI

Abdülhak Hamid "Bir toplumun uygarlığı kadının konumuyla ölçülür" diyerek Osmanlı Devleti'ndeki kadının toplumsal yerini özetlemiştir. 1908 Devrimi'nden sonraki sahne de Abdülhak Hamid'i haklı çıkaracak cinstendir. Çünkü devrimin hemen ertesinde toplumun her kesiminden gruplar 'kadının sosyal konumunu yükseltmeye' taliplidir ve bunu bir vazife olarak görmektedir. 17 Aralık 1908 tarihinde kadınlar Parlamento'nun açılışını izlemiştir. Illustrated London News gazetesi resmigeçit törenini izleyen kadınların eskiz çizimine gazetede yer vermiştir.

I. Meşrutiyet'le başlayan toplum içindeki kadına bakışın değişimi II. Meşrutiyetle daha da farklılaşmış, kadınların 'birey' olma mücadelesi II. Meşrutiyet'in ilanıyla hızlanmıştır. Yaklaşan savaşların, kaybedilen toprakların, dünyada yaşanan değişimlerin uzağında o yıllarda Osmanlı topraklarında kadının tarihi değişimi yaşanmaktadır. Bilgilendirilmek, kendilerini ifade etmek, taleplerini iletmek isteyen kadınlar kadın dernekleri ve kadın dergileriyle konuşarak, anlatamadıklarını yazarak, toplantılar düzenleyerek dile getirmiştir. Değişimin öncülerinin üst sınıf kadınlar arasından çıkması da 20. yüzyıla kadar karşılaşılan pek çok harekette olduğu gibi gayet doğaldır.

19. yüzyılın ikinci yarısında sosyal ve hukuki değişimler ev hanımlarının sokağa çıkmasını sağlamış, kadınlar kamusal alanla tanıştırılmıştır. Kamusal alanla tanışma, topluma karışma aslında kadının siyasallaşma serüveninin de ilk adımındır.

1914-1918 yılları arasında 'Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti'nde yaşanan kayıplar ve yaralanmalar nedeniyle erkek işgücü azalmış, erkeklerden boşalan koltukları kadınlar devralmaya başlamıştır. Dünya savaşları hastanelerde, postanelerde kadın memurların görünürlüğünü çoğaltırken, kadının hem iş yükü, hem ev yükünü arttırmıştır.

4. KADIN DERGİLERİ

O güne dek eş ve anne kimliğiyle toplumda saygın bir yeri olan kadın, memur oldukça, öğretmenlik diplomasını eline aldıkça kendi içinde de yeni toplumsal konumunu sorgulamaya başlamış ve eskisine benzemeyen hayatına dair duygularını, düşüncelerini, kafasındaki soru işaretlerini başka kadınlara da duyurmak için yazıya, edebiyata, kalem ve kâğıdın büyüülü buluşmasına yönelmiştir.

Yürürken yoldaki ayak izlerini önemseyen ve kız kardeşlik vurgusunu hiç yitirmeyen Osmanlı kadınları birbirlerinin öyküleri kadar Batılı kadınların da siyasallaşma öykülerini önemsemiş, okumak ve yazmak bu anlamda onların dünyaya açılmasına, dünyaya kalplerini açmaya zemin oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nde kadının toplumsal rollerindeki değişimin duraklarından birisi de kadın dergileridir. 1868 yılında Terakki Dergisi ilk kez kadın okuyucularının mektuplarını yayınlamış, fakat yazar kimliklerini saklı tutmuştur. Bu mektuplarda kadınlar kendi bilinmezlerini de sorgulamaya başlayınca, bir yıl sonra 1869'da aynı gazete tarafından pazar günleri Terakki-i Muadderat dergisi çıkartılmaya başlanmıştır.

Kadının toplumsal yerinin eleştirildiği ve Batı'daki kadınlardan haberlerin yer aldığı bu dergiyi 1886 yılında yayın hayatına başlayan Şukûfezar takip etmiştir. Arife Hanım'ın önderliğinde çıkan Şukûfezar'ın yazar kadrosu tamamen kadınlardan oluşmaktadır. 1895 yılında ise edebiyat ömrü on üç yıl olacak Hanımlara Mahsus Gazete yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazetede daha çok toplumun üst kesiminden bürokratların kızları ve entelektüel kadınlar yazmaktadır.

1908 yılında çıkmaya başlayan Demet Dergisi ise siyasi bir kadın dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Kadınlar ilk kez siyasi yazılarını Demet'te yayınlamaktadır. 1913 yılında yayınlanan Kadınlar Dünyası dergisi ise kadınlara hukuki haklarını anlatmaktadır.

Öte yandan kadınlar Meşrutiyet'in ilanıyla beraber kadın dergileri dışında da yazmaya başlamıştır.

5. CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet dönemi ile birlikte ise kadın dergilerinin sayısında belirgin bir düşüş görülür. 1928-1940 arası yayınlanan kadın dergisi sayısı sadece 13'tür. Cumhuriyet'in ilk elli yılı boyunca az ve sınırlı sayıda kadın dergisinin varlığı görülür.

Yeni Cumhuriyet'in kurulması ile kadın dergilerinin, kadına dair faaliyetlerin formatı değişmiştir. Saçındaki topuzdan, ayağındaki topuklu ayakkabıya kadar 'proje' kadınlar tasarlanmış ve her alanda bu kadınları ön plana çıkartma uygulamaları başlatılmıştır. Bu dönemde muhafazakâr kadına öngörülen rol değişmiş; okuyan, araştıran, entelektüel birikimi olan kadın muhafazakârlıktan 'arındırılmıştır'.

1930'lu, 40'lı yılları etkisi altına alacak bu durum 50'lerde de devam etmiş, Menderes döneminde kısmen azalmış olsa da dindar kadının toplumdaki temsiliyeti konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir.

1960'larda ise Şule Yüksel Şenler nezdinde dindar kadının yazı serüveni yeniden başlamış; tarihin kendisini tekerrür ettiği anlardan bireysellikten kiteselleşmeye giden yol, dergilerin satır aralarından geçmiştir.

Şule Yüksel Şenler dergilerde, gazetelerde yazdığı yazılarla dindar kimliğine sahip pek çok insanın sıkıntılarını, ihtiyaçlarını dile getirmiş; vahyin ve örtünün yalnızca annelere, anneannelere indirilmişçesine yorumlandığı günlerde, güzel, akıllı, şık, kalemi kuvvetli bir yazar, bir hatibe olarak milyonların karşısına çıkmıştır.

Üstelik Şule Yüksel Şenler'in kaleme aldığı yazılar, yalnızca kadınlara değil erkeklere de yol göstermesi açısından önemlidir. Şule Yüksel yazdığı yüzlerce cevap, cevapladığı sayfalar dolusu mektupla 'Aslını inkar etmeyi, yozlaştırılan değerlere sahip çıkmayı ve en çok da başörtüsünü' kendisine has vurgularla anlatmış; il il, ilçe ilçe dolaşarak Anadolu'nun Batı hayranlığı ile yetiştirilen gençlerine dindar kadının toplumdaki yerini anlatmıştır. Pek çok kişinin bunalımda olduğu, pek çok kişinin çıkış yollarını arayıp bulamadığı o günlerde genç bir kız bir uyanış hareketini omuzlarında taşımaya gönüllü olmuştur.

6. KIRILMA NOKTASI

a) 1960 ya da bu ülkenin 'yeni kızları'

1960'ylından sonra kentleşme ile birlikte muhafazakârların köylerden şehirlere, kasabalardan metropollere uzanan hayatları; büyük kentleri de dindarlıkla tanıştırmıştır aslında. O yıllardan sonra Anadolu'nun kızları üniversiteye gitmeye başlamıştır. Fakat içinde bulunulan konjonktürün etkisinden olsa gerek, o yılların kadın yazarlarında, kadın hareketlerinde, kadının el izinin değdiği satırlarda fazla siyasal, fazla çeviri kokan bir var oluş tarzı benimsenmektedir. Hükümetler, sosyo-ekonomik dengeler, değer yargıları sık sık değişirken ve dünya kalkınma hamleleri ile farklı arayışlara girerken; Türkiye başındaki örtüyü omuzlarından sarkıtan, uzun pardesüler giyinen ve 'mü'mine' profilini temsil etmekte herhangi bir sakınca görmeyen kızlarla tanışmıştır... Bu ülkenin yeni kızlarıyla... Doğu ve Batı arasındaki dengeyi korumaya çalışan bu kızlar; daha çok İslam dünyasından çeviri eserler okumuş ve dergilerde bunu yansıtmışlardır.

b) 1980'ler

Ancak 80'lerle birlikte diğer dergilerin yanı sıra 'Kadın dergisi endüstrisi' de gelişme gösterir.

Kadın dergileri medya holdinglerinin yeni ilgi alanı olur. Popüler kültürün alabildiğine etkin olduğu, hatta ana haber bültenlerinin de söz konusu kültürün hegemonyasına girdiği bu dönemde popüler kültüre hizmet eden pek çok kadın dergisi de piyasada boy göstermeye başlar.

Dönemin kadın dergilerinin kadın kimlik ve rolleri temsilinde de değişimler olur. Yemek, nakış, örgü gibi konularda yoğunlaşan geleneksel kadın dergileri varlığını sürdürürken, şehirde yaşayan kadına hitap eden ve burjuva, liberal söyleminin şekillendirdiği kadın dergilerinin de sayısında büyük artış görülür.

Bu tip dergilerde tüketim alışkanlıkları değiştirilmek istenmekte, 'kullan at' felsefesi yaygınlaştırılmakta, tüketim alabildiğine körüklenmektedir. Kadınlar bir güzelleşme metaforuna doğru itilirken, alınacak güzellik ürünleriyle neredeyse sihirli değnekler vaad edilmektedir. Aile vurgusu geri plana itilirken, kentli kadın profili oluşturma çabaları alabildiğine yüksek bir seyir izlemiştir.

Bu dergilere örnek olarak verebileceğimiz; Kadın, Kadınca, Elele, Rapsodi, Marie Claire, Vizyon gibi yerli, Cosmopolitan, Votre Beaute, Prima Dona, Amica, Options gibi yabancı kadın dergileri ard arda piyasaya sürülür.

Bunların dışında ve ötesinde Mektup, Kadın ve Aile gibi dergilerse diğerlerinden farklı kimlikleriyle apayrı bir yerde durur. Onlar İslam dininin değerlerine göre oluşturulan bir kadın kimliğini temsil etme iddiasındadırlar.

Mektup, daha radikal bir çerçeveyi kendisi için çizerken Kadın ve Aile, kadını idealist yaklaşımlarla ele almayı yeğler. Aile vurgusu özellikle ön plandadır. Kadının eş olma, aileyi kurma, koruma ve özellikle annelik vasıfları yüceltilir. Ötekileştirme ve yabancılaşmaya karşı bir duruş da dikkat çekicidir.

Tüketim kültürü ve ben merkezli yaşantılar alabildiğine eleştiri konusu yapılır. Moda da bunlardan biridir. Dergi ile birlikte verilen giyim kalıplarında özellikle harmani, abaye ya da robadan elbiseler dikkat çeker. Kıyafetlerin resmedildiği çizimlerde kadınlar başörtülü ancak yüzü olmadan resmedilir. Çizimler de zaten karakalem ve oldukça basit olarak yapılır. Henüz tüketim at felsefesi yeni yeni toplumda filizlenmesine rağmen, bu düşünceler şiddetle eleştirilir. Tutumlu olmak, evde üretici konumunda olabilmek önemsenir.

Diğerkamlık, toplumsal paylaşma ve yardımlaşma, komşuluk, geleneklere bağlılık, tüketim kültürüne karşı koyuşun altı da hassasiyetle çizilir.

Örneğin; Kadın ve Aile'de bindallıdan batılı beyaz gelinlik anlayışına geçilmesi kıyasıya eleştirilir ve 'bizim gelinimiz olun' başlıkları atılır. Gelinlik örneğinden yola çıkılarak toplumun kendi değerlerine yeniden sahip çıkması gerektiğinin altı çizilir ve batıyı taklit ederek bir yerlere varılamayacağı vurgusu sıklıkla işlenir.

7. KADIN VE EĞİTİM

İslami değerler çerçevesinde çizilen kadın kimliğinin önemsendiği bu dergilerde, kadının eğitilmiş olması konusu üzerinde özellikle durulur. O dönem için üniversite eğitimi dindar kadının kendini ispatlama çabasında önemli bir unsurdur.

Kadının eğitilmiş olmasının özellikle aile, çocuk ve toplum için önemi de sıklıkla vurgulanır. Kadının asli görevi anneliktir ve eğitim yalnızca çalışmak amacıyla değil, çocukları daha iyi yetiştirebilmek amacıyla da yapılmalıdır görüşleri özellikle işlenir. Ayrıca alınan eğitim, İslam'ı tebliğ amacıyla da kullanılmalıdır, merkezli yazılar da ağırlıklı yer işgal eder...

Altı çizilmelidir ki... 1980'li yıllar aynı zamanda yaygınlaşan tesettürün ve kuvvetli bir biçimde uygulamaya konulan başörtüsü yasalarının ilk yıllarıdır... 80' darbesinden sonra başörtülü öğrencilerin okullara alınmaması, hatta bahçe kapılarından geri çevrilişi büyük tepkilere yol açar.

Kenan Evren'in başörtülü öğrencilerin hem başlarını örtüp hem de okuma isteklerine karşın ettiği, 'Eskiden tarak mı varmış, tarak olmadığı için kadınlar başlarını örtermiş' sözü dini yayınlarda ve özellikle dini içerikli kadın dergilerinde tepkiyle karşılanır.

Kadın ve Aile Dergisi'nin her sayısında özellikle başörtüsü yasağı protesto edilir. Buna en bariz örnek 'Başörtüsü Allah'ın emridir' kapaklı Kadın ve Aile Dergisi'dir.

Özellikle büyük kentlerde tesettüre yönelik baskıları protesto eden ve genellikle üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir kadın hareketliliği dindar kadınların kendini ifadelediği dergilerle birlikte kendini gösterir.

O güne kadar dört duvar arasına sıkışmışlıkla suçlanan, kafes ardında profili resmedilen dindar kadınlar üniversite kapılarını zorlamakta, açlık grevleri, yürüyüşler düzenlemekte öte yandan kendilerini dini kadın dergilerinde dillerinin döndüğü oranda anlatmaktadırlar. Bazı kesimler, üniversitelerde öğrencilerin çeşitli eylemler yaparak türban yasağının kaldırılmasını talep etmelerinin o güne dek elde edilen laiklik kazanımlarına bir saldırı olduğunu düşünürler. Dindar çevrelerce eğitimin bir hak, başörtüsünün de Allah'ın emri olduğu yönündeki savlarını da dile getirmektedirler. Hasılı kamuoyunda türban / başörtüsü yasağı tartışmaları hız kesmeden devam eder.

8. KADIN VE ÇALIŞMA HAYATI

O dönemi içerdiren yaşamış biri olarak üniversite okuyan kızların bir adım sonrasında ne yapacakları sorularının bizde (Kadın ve Aile Dergisi'nde çalışan ve yazarlarda) hep ucu açık olduğunu hatırlıyorum... Bir söyleşide "Üniversite kapılarını zorlayan kızlar gün gelip çalışma kapılarını da kendi güçleriyle zorlayacaklardır. Kendilerine sunulmayan yolları kendilerinin bulacağı alternatif yollarla açacaklardır. Üstelik yoğun bir dip dalgasıyla Anadolu'dan kopup gelen bu genç kızlar belli bir kemmiyete ulaşacaklar ve o zaman bugün nasıl kadının eğitim hakkını konuşuyorsak yarın da görünen o ki çalışma haklarını ve çalışma hayatında kapılara dayanan genç kızları konuşacağız... 'dediğimizi de unutmuş değilim.

O dönemde başörtülü genç kızların okumaları konusunda dindar çevreler büyük ölçüde hemfikirken ve bu genç kızlara destek verirlerken, hatta siyasi söylemlerde de türban, başörtüsü ağırlıklı yer işgal ederken, çalışma hayatına kadının katılması konusunda bir fikir birliğinden söz edilemez. Kadın ve Aile'de kadının evde çalışma imkânları oluşturması, çalışma hayatının kadın, aile ve çocuk üzerindeki olumsuz etkileri gibi konular sıklıkla ele alınan konular arasında yer alır.

Göle; Modern Mahrem/133 Kadın ve Aile Dergisi'nin kadının çalışma hayatında yer alması konusundaki görüşlerini şöyle özetlemiştir; "*Derginin yazarı kadının mutlaka çalışması gerektiği gibi bir düşünceyi kabul etmediğini, kadının asıl görevinin çocuk yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir. İlim öğrenmenin farz olduğunu belirten yazar, kadının çocuğunu en iyi bir şekilde yetiştirmek için bir şeyler öğrenmesi gerektiğini savunmaktadır. İslami kadın dergilerindeki genel eğilim bu yöndedir. Kadının geleneksel eş, anne, ev kadını rolleri ön plana çıkarılmakta kadının ev dışı çalışmasına pek sıcak bakılmamaktadır. Hatta batılı kadının çalışarak elde ettiği bireysellik eleştirilmektedir.*"

Göle ayrıca okumak için üniversite kapılarını zorlayan genç kızların okul sonrası için aynı istekli tavırları takınmamalarını bir çelişki olarak görür; *"Örtünen öğrencilerin üniversite eğitimi almaları ancak çalışma hayatına sıcak bakmamaları bir çelişki oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin dine sadakatleri ile mesleklerine duydukları heves arasındaki çatışma, batı modernizmi eleştirisi ya da geleneksellik eleştirisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır."* (Göle; *Modern Mahrem/138*)

Oysa ortada çelişki falan yoktur. Bu dindar genç kızlar henüz kamusal alanda yeni yeni görünürlük kazanmışlardır ve onların bu görünürlükleri üzerinden koparılan fırtına daha ileri adımlar için cesaretlenmelerinin ve düşünmelerinin önündeki en önemli engeldir... Henüz aşılması gereken 'üniversitelerde başörtüsü özgürlüğü' konusu vardır...

Kentli ve okumuş dindar kadınların İslami alanda seslerini yükselttikleri bir dönem olarak bu dönemin altı çizilmelidir. O yıllara kadar kırsal kesime itilmiş olan İslami kimlik artık kentlerde ve modernizmin kaleleri olan üniversitelerde başörtülü ve dindar kızlar aracılığıyla fark edilen ve yükselen bir değer olarak tartışma konularının odağına oturur.

9. KADIN KİMLİĞİ

O yılların çokça söz konusu edilen bir diğer tartışma konusu olan feminizm eleştirileri de dini içerikli dergilerde sıkça yer alır. 'Kadının Adı Yok' kitabıyla öne çıkan ve feminizmin görünen yüzlerinden biri olan Duygu Asena ve onunla aynı görüşü paylaşan etkin bir feminist grubun gür çıkan seslerine karşın bu dergilerde kadın haklarının İslam hakları ile bağlantılı olarak ele alındığı görülür.

Kadının medya üzerinden ve popüler kültür aracılığıyla metalaştırıldığı, sömürüldüğü, teşhir edildiği vurgusu dini içerikli kadın dergilerinin ana konularındandır. Örneğin; Kadın ve Aile Dergisi'nde lastik ile kadın arasında reklam ilişkisi kurulması kuvvetle eleştirilir.

Kısaca Müslüman geleneksellik ve batı modernizminin eleştirisi arasında alternatif oluşturmaya çalışan dindar kadınlar, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz konumun İslam'dan kaynaklanmadığı, toplumsal olduğu üzerinde dururlar. Nilüfer Göle İslam'ın kadın haklarına engel olmadığı yönünde ileri sürülen bu savları şöyle dile getirir:

"İslam'ın kökenine, özüne dönüldüğünde kadın erkek eşitliğinin var olduğu savunulur. Bu görüşe göre uygulamada ortaya çıkan cinsiyetler arası eşitsiz rol dağılımları ve kadınların ezilmesi İslam'ın gerektiği gibi tatbik edilmemesinden kaynaklanmaktadır. İslamiyetin özünde kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanıdığı, kadının eğitim haklarına sahip olduğu gibi ev içi sorumlulukların da erkeklerle paylaştırıldığı ileri sürülür. İslami kaynaklardan destek alarak cinsi-

yetler arası eşitlik fikrinin İslamiyet'e yabancı olmadığı görüşü işlenir." (Göle; Modern Mahrem 137/139)

"İslam'da yemek yapmak, ev işleriyle uğraşmak dini bir görev değildir. Yani İslam dininde sen şunları yapacaksın, bey de para kazanacak, eve bakacak diye bir şey yoktur.

Bunları kadın sadece sadaka olarak yapar. Eğer kadın bu işleri yapıyorsa lütuftur. Bu, erkeğin teşekkür etmesini gerektirecek bir davranıştır. Erkeğin maddi gücü, varlığı yerindeyse kadının her zaman kendi malıyla, kendi sermayesiyle ticaret yapma hakkı vardır, erkek buna karışmaz. Kadın kazandığı parayı kendi gereksinimleri doğrultusunda harcar." (Göle; Modern Mahrem/139)

Bu noktada birbirine karşıt görünen geleneksellik ile mücadelecı bir duruşun yan yana oluşu kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açar... Dindar, başörtülü genç kızların merkezinde olduğu bu tartışmalar, kutuplaşmalara varan boyutta İslam ve laiklik üzerinden cereyan eder. Örtünen öğrenciler İslamı geleneksel şekilde yaşayan Anadolu ailelerinden gelmekle birlikte kendileri İslam yorumları, eğitim düzeyleri ve bakış açılarıyla ailelerinden ayrılmakta ve kentli, okumuş, mücadelecı bir profil çizmektedirler.

10. BATI VE EMPERYALİZM KARŞITLIĞI

Dünya müslümanlarının mağdur ve mazlum oluşlarına hemen her sayıda dikkat çekilir. Filistin meselesi o yıllarda da gündemdedir. Kadın ve Aile Dergisi bu meseleye sayfalarında yer vermenin ötesinde 'Sapan Taşları' isimli etkinliğin tiyatrolaştırıldığı bir programla bu meseleyi gündeme bir kez daha taşır. 1980'li yıllarda yaşanan Afgan savaşı ve onun Türkiye'ye uzanan yansımaları da sıklıkla işlenen konulardır. Meral Maruf'la yapılan söyleşiler, Afganistan'dan göç edip Ankara Hacı Bayram Camii çevresine yokluk ve yoksullukla yerleşen göçmenlerle ilgili haberler de Kadın ve Aile'de yer alır.

11. KADIN YAYINCILIĞINDA POST-MODERNİZİM

a) 1980'li, 1990'lı Yıllar

Türkiye'de kadın dergiciliğinde 1980'ler, 1990'lar ve 2000'ler birbirine hiç benzemektedir. Çünkü bu süreçte memleketin ve özelde dindar kadınların üzerinden darbeler, muhtıralar, e-bildiriler geçmiştir. Genç kızlık hayalleri; açılmayan üniversite kapıları, ikna odaları, ötekileştirilmeler, peruklar, tutulan tutanaklar arasında savrulup gitmiştir. Hayat, darbelerin üzerinden geçtiği herkes gibi onların da ruhlarında derin izler bırakmıştır.

1980'lerin memur kadınları yerini 1990'ların siyasetçi, yönetici, bürokrat kadınlarına bırakmış ve 2000'li yıllar geldiğinde hayatından postmodernizmin geçtiği kadınlar bu kez Hz. Hacer'den günümüze kadar uzanan 'ev' özlemini ruhlarında hissetmiştir.

Doksanların sonuna doğru Türkiye'de pek çok alanda değişen dengeler, kadınların kalbinde ve kaleminde uzun soluklu hesaplaşmalara neden olmuştur. Kadınlar bir bakıma 'kadın' olduğunu fark etmiş ve feminen etkilerin uzağında 'ben ne yapıyorum?' sorusunun ekseninde herkes kendi hayatını temize çekmiştir.

b) 2000'li Yıllar

Genelde kadınların, özelde ise kadın yazarların bireyselleştiği bir dönemdir. Daha önce bir grup, cemaat olarak hareket eden kadınlar artık kendi serüveninde, kendi hikâyelerinde başrol oynamak için yola çıkmıştır. Daha önce söylemleri siyasi ve sert olan kadın yazarlar bile annelikten, kadın olmanın inceliklerinden bahsetmiştir. Ülkemizin yaşadığı postmodern travmalar kadınları kendi evlerine, kalplerine götürmüş ve yıllardır mitinglerde, ev toplantılarında, parti çalışmalarında var oluş mücadelesi veren muhafazakâr kadınlar halıların altına süpürülmüş bir yalnızlıkla tanışmıştır. Postmodern yansımaların ardından dindar kadınlar 'öteki' yazarları okumuş, 'ötekine' bakmayı öğrenmiş ve bu süreç içinde kendi aralarında da 'ötekileşmiş' ya da 'ötekileştirilmiştir'.

c) 2000'ler Başörtüsü yasakları ve kadın kimliği

Artık 2000'li yıllarla birlikte toplumda başörtülü genç kızların okumasına yönelik itirazlar cılızlaşmış, okumaları altında yatan nedenler ya da okumalarını gerekçelendirmek gibi çabalardan vazgeçilmiş, çalışma hayatına yönelmeleri de doğal bir süreç gibi sessizce kabul edilip itirazların uzağına düşmüştür.

Varılan noktada kimse dindar kadınların okuma ya da çalışmalarını uzun uzun tartışma konusu yapma konusunda istekli değildir...

Başörtüsü mücadelesi, mücadele edenleri de, karşı duranları da yormuştur. Cuma anneleri artık dua etmeyi bırakmış, özellikle 2000'li yıllarla birlikte, yavaş bir seyirle de olsa yasaklar ve başörtülü genç kızların yasaklarla olan kavgaları zayıflamıştır. Özellikle yaşadığımız bu dönemde başörtüsü yasakları özellikle üniversitelerde büyük oranda tedavülde kalmıştır. Bu sürece ayna tutan dindar kadın dergilerinde de toplumdaki bu değişimler bire bir gözlenmiştir.

12. KADIN DERGİLERİ

Zaman Gazetesi'nin 2002 yılında yayın hayatına başlayan ve her hafta cumartesi günleri 'ek' olarak verilen Ailem Dergisi, 2007 yılında 250. sayısını yayınlayarak, yayın

hayatına son verirken, Bizim Aile (1988....) , Semerkand Aile Dergisi (2005 Eylül ayı...), Şebnem Dergisi (2002....) ve Turuncu Dergisi (2003.....) yayın hayatlarını halen sürdürmektedirler..

Bu dergilerde kadın İslami kimlik çerçevesinde resmedilirken, ev içi ve dışı roller, eğitim, anne olma, çocuk eğitimi, eşler arasındaki ilişkiler, evlilik, aile yaşantısı, çalışma hayatı da bu çerçeve dahilinde ele alınır. Kadının bireysel kimliği göz ardı edilmezken anne ve eş olma durumları da ihmal edilmez. Kapitalizm, ben merkezilik, tüketim kültürü söz konusu dergilerde rağbet görmez. Geçmişten bugüne süzülüp gelen maddi ve manevi değerler asla göz ardı edilmez. Diğergamlık, komşuluk, hayırseverlik, iyilik, başkasının derdiyle dertlenme, kısacası 'meselesi olma' durumu daima ön plandadır.

13. KADIN DERGİLERİNDE MODA

Bu dönemde artık başörtülüler arasında da tek tip olmaktan söz edilemez. Çarşafı kadın sayısındaki belirgin azalışı, pardesü giyen kadın sayısındaki azalış takip eder. Artık başörtülü kadın ve genç kızlar arasında örtünerek görünürlükten uzaklaşmak fikrinin uzağına düşenlerin sayısı giderek çoğalmıştır.

Bireyselliğin tavan yaptığı bu dönemde tesettürlü moda olarak adlandırılan bir akımın da dergi olarak piyasaya/karşımıza çıktığı görülür. Ala ve Hesna tesettür moda dergileri olarak bu bağlamda söz konusu edilebilir.

14. İÇERDEN BİR BAKIŞLA AYLIK KADIN DERGİSİ TURUNCU

Aylık Kadın Dergisi Turuncu 2003 yılında, her kadının farklı bir ötekileştirilme ameliyatına tutulduğu günlerde başlamıştır yayın hayatına. Genel yayın yönetmeninden fotoğrafçısına, yayın kurulundan abone temsilcisine kadar herkesin kadın olduğu bir dergidir. Dergi yazarlarının çoğunluğu muhafazakâr, dindar bir hayata sahiptir ve siyasi düşünceleri, sosyolojik bakış açıları birbirinden farklı olsa da yazdıkları yazılarda satır aralarında buluşabilmiş kadınlardır.

Avukat, akademisyen, öğretmen, mühendis, gazeteci, mimar gibi kimliklere sahip olan bu kadınların birçoğunun yolu kamusal alan sınırlandırmalarından geçmiştir. Ortak manevi değerlere sahip olmalarına rağmen; karakteri, duruşu, düşüncesi farklı tam 40 kadının her ay sabırla çıkarttığı bir dergidir Turuncu.

Turuncu yazarları Fatma Aliye Hanımın yalnızlığını yüzyıl sonra yaşamaktadır aslında. Çünkü 'kadın' sözcüğüyle anlattıkları tüm feminist söylemlerin aksine evinin, ailesinin, toplumun diğeri olan bir kadındır. Evinde lavaboları yıkarken Gazze'deki çocuklara üzülen, yüksek lisans tezini yazarken kayınvalidesini evinde misafir eden, çocuklarını

annesine emanet edip cezaevindeki mahkumlara öykü dersi vermek için şehrin bir ucundan diğerine giden kadınlardır.

Turuncu yayınlandığı günden, ulaştığı 106. sayısına kadar kadınlara evini ve ülkesini toplamayı öğütlemiştir. Daha doğrusu örnek, ideal kadın protipleri yerine her kadını kendi hikayesi içinde benimsemiştir. Mektuplardan, çeyiz sandıklarından, hayatın misafir odalarından, yitirilen değerlerden bahseden bir dergidir Turuncu. Yazan ve okuyan kadının iyi günde kötü günde buluşmasıdır bir bakıma. Her ay Ankara'da, Atatürk Bulvarı'nda birbirini hiç tanımayan kadınların birbirine yazdığı küçük küçük mektuplardır. Gazete manşetlerinin, internet sitelerinin 'kötüyü ve kötülüğü' ifşa ettiği günlerde 'iyiliği' gösterir yalnızca. Her ay hazırlanan dosyalara bakıldığında siyaset, edebiyat, yemek, kitap, yeni yazarlar, yeni sergiler, güncel olaylar karşınıza çıkar. Bu kadınların erkeklerle derdi yoktur. Dahası bu kadınların birbiriyle derdi yoktur. Kul olmanın bilinciyle yaptıkları şey aslında tefekkürdür dergi satırlarında.

a) Anne Sözü Dinleyen Kızlar:

Üniversite öğrencisi kızların çalıştığı ve kızlarının öğrenciliğine, evliliğine, anne olmasına şahit olmuş bir dergidir Turuncu. 'Sen hâlâ annenin margarinini mi kullanıyorsun' türünden sloganlara, uzaklaştırmalara karşı durarak anne ve kızlarının elinden tutar. Turuncu tüm kadınlara anneliği öğütlemekte ve 'Anne sözü dinleyen kızların' duasıyla yürümektedir.

Turuncu satırlarında kurumsallaşmadan, profesyonelleşmekten, liderlikten izler göremezsiniz. Onlar, dünya bahtına ayna tutmuştur. Onlar, büyük hırslarını ideallerle değiştirmiş kadınlardır. Bir bakarsınız Ortadoğu için ağlarlar, bir bakarsınız bir memleket türküsü söylerler, bir bakarsınız evlerinin içinden küçük bir kare ile dünyanın sırrını özetlerler ya da bir sabah dünyayı değiştirecek bir fikrim var diye birbirlerine telefon ederler. Turuncu tamamıyla gönüllülük esasına dayanan çalışma prensibiyle, kadın gruplarının birbiri ile çalışmasının çok zor olduğu günümüzde yaklaşık 40 kadını bir araya getirmeyi, ortak paydalarda buluşturmayı başarmıştır.

Hiç kimseye yüksek duvarların ardından bakmayan, kimse ile arasında sınır çizmeyen bir dergidir Turuncu. Yazarları, orta sınıf hayat standartlarının içinde doğmuşlar ya da büyümüşlerdir. Bir şekilde sıradan insanların hayatının ortasından geçmişlerdir. Yazılara bakıldığında ülke şartları, eylül yorgunluğu, bir annenin kızına öğüdü, yaz tatilinde sıkılan çocuk pozları, karne telaşı, bayram hazırlığı... Hepsi okunmaktadır.

"O zamanlar ki; bahçe duvarlarının beyaz kireçle badana edildiği, ıhlamur ağaçlarının sokağı sardığı, çiçek fidelerinin komşuların ellerinde ondan ona verildiği, kapı önünün çalı süpürgeleriyle süpürüldüğü, kapı eşiklerinin deterjanlı

sularla sıkı sıkı silindiği, bahçelerde vita tenekelerine fesleğenlerin, pencere önlerine yoğurt kaselerine menekşelerin dikildiği, eve getirilen rızıklara göz hakkı değmesin diye bez poşetlere konulduğu, azın çoğa eklendiği, yokluğun varlık karşısında ezdirilmediği, hâlin sorgu sual edilmeden anlaşıldığı, hâl hatır sormanın kimseleri yormadığı zamanlarmış” (Turuncu, 2005 (28): 9).

b) Hem Doğulu hem Batılı bir kadın...

Bir kadının içindeki doğulu ve batılı iki ayrı sesin gün içindeki sohbeti gibidir Turuncu. Tarihe kayıt tutar, arka bahçelerde saklı tutulanı bilir, yeryüzüne her gece 7 kez Ayet-el Kürsi okur... Yazarları sinemayı, ülke siyasetini, yeni çıkan kitapları, kimlik arayışlarını sıkı sıkıya takip eder. Ama bunları yazılarında ‘ben bildim’ havasında yansıtmaz. Satır aralarına hayatın sızdığı dergidir Turuncu. Ya da omuz başından konuşmalardır.

“Kapitalizmin sert rüzgarlarında geçim derdine düşüp, savrulmamaya çalışırken kaybettik inceliklerimizi...Yolda karşılaştığımız komşumuz, selam verdiğimizde ya da gülümsediğimizde garip garip bakıyor artık. Aynı sokağın çocukları bile birbirini tanımıyor. Bakkalımızın adını bile bilmiyoruz (tabi hâlâ bakkalımız varsa). Babalarımız hep aynı berbere gider, annelerimiz bizi hep aynı kasaba yollardı. Kasabamız dolmalık kıyma ile köftelik kıymayı farklı verirdi. Ayakkabılarımızın uçları yırtılınca, ayakkabıcamıza götürür, pençe atırdı annemiz. Anneannemizin yokuşunda kesilince nefesimiz, çocukluktan kalma bir komşu teyze kaynatılmış vişne suyu ikram ederdi” (Turuncu, 2005 (28): 16-17).

Manevi değerlerin korunduğu, ‘ev kızı’ deyiminin aşağılanmadığı, anne olmanın bü-yüsünün korunduğu bir dergidir aynı zamanda Turuncu.

“Modern zamanların kimi zaman baştan savma bir savunmayı andıran, kimi zamansa arada kalmışlığın üzüntüsünü ve çıkmazını bünyesinde barındıran ‘Ben ev kızı/kadını değilim!’ cümlesini duymamış olanınız var mı?..Eski/yeni, hayal/gerçek çatışması diyebileceğimiz bu cümle okuyan kızın savunması olarak görülebilse bile çalışan kadının üzüntüsü olmuştur çoğu kez. İşyeri ve ev işlerinin altında soluk alamayan ‘başarılı iş kadını’ mükemmelliğini isteklerini yapamadığı geçmişine ve umutlarını ertelediği bugününe borçludur” (Turuncu, 2005 (23): 29).

c) Cumhuriyet Tarihinin 100. Sayısına Ulaşmış İlk Kadın Dergisi.

Tüketimin, her şeye sahip olma duygusunun zirveye tırmandığı günlerde, tüketim çılgınlığını eleştiren, reçellerden ve el örmesi kazaklardan bahseden belki de tek kadın dergisidir. Yazılara bakıldığında diğer kadın dergilerinin aksine cinsellik, moda, güzellik

önerileri karşınıza çıkmaz. Onlar derginin satır aralarına bile gizlenmez. Türkiye'nin ve dünyanın derdiyle dertlenmiş bu kadınlar ölümden, hayatın geçiciliğinden, güzelliğin kader karşısında hiçbir değerinin olmadığından rahatça bahsederler.

"İçinizdeki boşlukları silikonlarla dolduramazsınız diye haykırırsanız, ne kadar genç görünmeye çalışsanız da ölümü geciktiremezsiniz diye bizleri uyarsanız olur mu? Normal görmeye başladığımız şeylerdeki acayıplıklere çevirseniz yüzlerinizi... Üstümüzdeki anlamsız baskılardan kurtarsanız bizi...Henüz, dışımıza değil de içimize ayna tutma vaktiniz gelmedi mi?" (Turuncu, 2006 (33): 21).

d) Kalbi kırık küçük bir kız çocuğu gibi.

Allah'a teslimiyetin okunduğu yazılardır aslında onlar. Yazılar çoğu kez bir dua ile tamamlanır, beyaz sayfalarda hesaba çekilen hayattır ve bir musalla taşına yazar gibi dikkatli, o kadar korkarak ve o kadar da gözü kara yazılar.

Ankara'da yayınlanan bir dergi olmanın etkisi de gözlenir. Aristokrasiden, protokolden uzaktır. Kalbi kırık küçük bir kız çocuğu gibidir. İşi ve evi, annesi ve kayınvalidesi, çocuğu ve kariyeri arasında hep sıkışmış ve hep sıkışacak olan kadınların kendini anlatma ve nefes alma yeridir bir bakıma.

"Çalışan kadınlar araftadır hep. İşi de evi de aynı zamanda idare etmeye çalıştık. Çocuğumuzu okula yollarken, toplantı notlarını hazırladık. Bilgisayar başında yazı yazarken, kuru fasulyeyi nasıl pişireceğimize karar verdik. Ama evimiz annemizinki gibi sütçünün geldiği günler yanık yanık süt kokmadı, ozon kokmadı haftalık temizliklerde, çocuğumuz geldiğinde evde olamadık, çorba yaptysak salata yapmadık, ya da tatlı yaptysak hoşaf..." (Turuncu, 2005 (32): 45).

Tarihin sinir uçlarında dokunur Turuncu. Öyle ağır başlı, kendi halinde bir tavır vardır ama gerektiğinde, mikrofonlar kendisine uzatıldığında söyleyecek binlerce söze sahiptir.

"Neticede modern dünya, rengi açıkları, paralıları, kendi normlarına uygun güzelleri, Müslüman olmayanları, zulmüne rıza gösterenleri, kendisiyle aynı dili konuşanları sever, bunun için sadece İngilizce bilmek yeterli değildir" (Turuncu, 2005 (32): 11).

Yoksulun, fakirin, kimsesizin, hayatın misafir odalarına hiç giremeyenlerin hâlerinden anlar. İdeal kadın tiplerlerinden uzaktır, prototiplerden korkar. Her yazar, yazı serüveni boyunca aslında kendi hikayesinde kırılma noktaları yaşar. Ankara'da kadınlar ve genç kızlar için bir okul olma özelliğini başarı ile yaklaşık dokuz yıldır koruyan ve Ankara başta olmak üzere ülkemizin ve dünyanın pek çok yerinde 'güven' sözcüğüyle anılan belki

de tek kadın dergisidir. Turuncu kadının kalbini, örtüsünü, ruhunu, hayatını hep temiz tutmasını öğütler. Aileyi ve yuvayı önemser.

Türkiye’de ve dünyada kadın yazarlar, kadın yayınları marjinalleşme çabası içindeyken Turuncu alışılmışlığın, bilinmişliğin, sıradanlığın gölgesine sığınır. İçinde Allah lafzı olmayan her yazıdan çekinir. Şehirlerin ve insanların dua ile ayakta durduğu bir dönemde ‘duayı, kadere rızayı’ her şeyden çok önemser. Çoğu yazı Allah’a yazılmış mektuplar gibidir. Samimi yakarışlardır kalpten kaleme, Kulun kalbinden Rahman’a uzanan.

Hacı Bayram Camii’nin bahçesinden dünyaya bakmaktır Turuncu. Çok sıkılınca yüzüne dualar okumaktır. Turuncu Dergisi bir yazan ve okuyan kadınlar arasında bir kız kardeşlik halkası oluşturmayı başarmıştır.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum.

“Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarında Yayın başlıklı tebliğ için Dr. Yüksel Salman Bey’e söz veriyorum.